

КӨРКӨМЛИ Азербайжан жазычысы ва маарифчиси Абдулла Шаиг театр сәнетинин чазибә гуввәсинин төкчә форма рәйжарәиклигиндә, е'азкар сәһнә гурулушларында дейил, һәмчинин тамашаларын төрбијәви маһијәтиндә ахтарырды. Шаиг дейрди ки, «театр чаванларымыз јени һөјатла таныш едир, фикрини, муһакимәсини гуввәтләндирди, билјини артырдыр ва кәләчәкдә һәр нов јарадычылыг ишләриндә инсана голҗанад верир, аглын сүзәкәчиндә кечирилмиш сағлам һисс ва һөјалыны төрбијәләндирди. Бу төрбијә вә биләк оҗағынин да мүәллимләри балаларымзын һөрмәт вә мөһәббәтини газаимыш олан истә'адлы артистләримиз, режиссорларымыз, рәссамларымыз, бәстәкарларымыздыр».

А. Шаиг драматурги феалијәтдә де мөһа ушаг пјесләри илә башламыш, Азербайжан драматургијасында бу жанрын төмәл дашыны гојмушду. Шаигин илк пјесләрини јаранама тарихи ингилабдан әввәлки дөрвә тәсадүф едир. 1910-чу илдә «Мөктәб» журналында «Чобан» пјесини нәшр етдири драматург әлә һәмзи илдәчә «Көзәл баһар» адлы аллегорик мөһәзүм пјесини јазмышдыр. Шаигин ингилабдан әввәлки пјесләринин әквәрјәти профессионал сәһнә јол тапмамыш, ајр-ајр мөктәбләрдә шакирдләр төр-

финдән тамашаја гојулмушду. А. Шаигин өзүнүн етираф етдији кими, ингилабдан габаг бу тамашаларын төшкили бөјүк чәтинликлә бағлы олдуғундан мөктәб тамашаларын биләваситә төшкилатчысы вә режиссур Шаиг бу сәһәдәки феалијәтини дајандырымышдыр.

Фириду бәј Көчәрли «Көзәл баһар» пјесинин әлјазамасын охудуғдан сонра 1911-чи илдә Шаигә мөктүб јазмышдыр. Мөктүбдә дейилди: «Гызларә бир пәрдәдә «Баһар ханым» унванында јаздығыныз мөһәзүмә бәд дейил. Онда јакшы оперетта әмәлә кәләр. Јакшы олар ки, бу бәрәдә Үзәјир һачмәбәјова мөһләһәт едәсиниз». А. Шаиг көркәмли төнҗидчинин бу мөәләһәтнән руһланараг һөмин пјес әсасында ушаг операсы үчүн либретто јазмышдыр. Либретто һазырда драматургун архивиндә сахланылдыр.

«Көзәл баһар» пјеси һөлә ингилабдан габаг әдәби ичтимајјәтин дигтәтини чәлб етмишди. 1913-чү илдә «Кәсп» гәзәтиндә «Әдәби тамаша» башлыгы алтында јазы чап етирилмиш, тамашанын уғурла кечдији бәрәдә мө'лумәт верилимишди. Аллегорик сәһнәдә јазылмыш драм һәјатлији, форма әлванлыгы илә диггәти чәлб едир. Хејирлә Шәрин әбәди мүбаризәсини көстөрән мүәллиф Ваһар, Күнәш, Гыш, Вәран, Торпаг

кими аллегорик образлардан мөһәрәтлә истифадә етмишди.

«Гафгаз чичәји» пјеси Шаиги профессионал сәһнәдә бојлајан вә бөјүкләрә мүрачәтлә јазылан илк драмдыр. Драматург бу фачиәни 1910-чу илдә алман јазычысы Рудолф Ватшалдын әсәри әсасында төбдиль етмишди. Чар мүлгәнијәтинә гаршы мүбаризә апаран Шамил һәркәтә әсәри мөһәзүмә төшкили едир. Пјес өз композицијасына кәрә камера сөчијәлиди; һадисәләр әсәсән ләзки гызм Зөһранын уғурсуз мөһәббәти отрафында чәрәјан әләсә дә, Шаиг чар әүлмү илә мүбаризәдә парлајан халг гәһрәманлары — Шейх Шамилин, Асланын, Амолун образларынны габарыглашдырмышдыр. Тәсадүфи дейил ки, пјес 1910-чу илдә «Ничат» маариф чөмијәтинин драм групу төрафиндә чәлб тамашаја гојулан заман «Ваку» гәзәтиндә дөрч олунан «Мүсәлман тамашасы» адлы рәсәнијадә Аслан ролуну ифачысы һүсәји Әрәблинскинин мөһәрәтли ифасы хүсуси гејд едилмишди. Бөјүк актјор Аслан образын халг гәһрәманы сөвијәсинә јүксәлтмишди. Мәҗалә мүәллифи јазыр ки, Әрәблински Асланын чәсүр характерини көстөрмәклә бәрәбәр, ону лирик һиссләрин, сөвкислисинин вәфасызлыгы илә бағлы һөјәчәнларынны да тамашачыларә

чатдырмага чалышырды.

Фачиә жанрында гөләминн сымнајан А. Шаиг 1911-чи илдә комедија жанрына мүрачәт етмиш, «Мин бир кәчә» нағылларынчн мотивләри әсасында «Бир саат хәлифәлик» пјесини јазмышдыр. Әсәр 1919-чу илдә «Һаруиәрәшид», 1920-чи илин март сәһнә формасына кәрә тамашачыларын марағына сәбәб олмушду.

«Бир саат хәлифәлик» комедијасынын М. Горки адына Көчч Тамашачылар Театрын дагы сәһнә төчәсәсүмү бәрәдә данышаркән халг јазычысы Мирә Ибраһимов һағлы оларә гејд едир ки, пјесдә јүксәк педагоги дүҗуҗула, зәһлә апарә нәсиһәтчлијә гапылмадан чәллы образлар јарадымыш, марағлы драмати күчәт вәситәсизлә төнбәллик, мүфтәхорлуғ ифша олунмушду.

Вәдин формаја көлинчә, Аб-

Абдулла Шаиг вә театр

дулла Шаиг «ојун ичәрисиндә ојун» үслубуну сечмиш, әрәб фольклорундан кәтүрүлүш таныш мотивләри јени сәпкидә тамашачыларә төғдиш етмишди. Әмәјә хор бахан Малик адлы көнчин башына кәлән мәчәрә характерли һадисәләр ибротамизлији вә орижинал сәһнә формасына кәрә тамашачыларын марағына сәбәб олмушду.

Пјесини бу хүсусијәтинин јакшы дујан режиссор Зөфәр Нә'мәтов һадисәләрин ичтимај-төрбијәви әһәмијәтинин ачмыш, бәдин төрбијат, мусиғи, марағлы мизанлар вәситәсизлә «ојун ичәрисиндә ојун» үслубуну тамашанын чәһәринә чевирмишди.

Актјор һүсәјнаға Садыгов асан јолла сәәдәтә чатмаг истәјән Маликин күлүңч симағын, онун төнбәл төбәтинин мө'һәли чизкиләрлә тамашачыја чатдырмага мүвәфғә олмушду. Һиләкәт хәлифә Һаруиәрәшид Јусиф Вәлијәнин ифасында марағлы чизкиләрдә тамамланырды. Хәлифә-

Шаиг драматургијасында бәһс едәркән Низами Көччәтәнин «Једди көзәл» вә «Искәндәрнамә» әсәрләри әсасында јаздыгы «Фитнә» вә «Нүшәбә» мөһәзүм драмаларын гејд етмәкәк мүмкүн дейил. А. Шаиг Низаминин сәһнәт ичәләриндән јарадычылығла гидәланмышдыр.

«Фитнә» драмында Вәһрам шаһ вә Фитнәнин һөјатә башыларын гөләмә алаш Шаиг бу дәрәдә јарадычылығынн башлыча мөһәзүмәриндән биринә — зәһмәтин төнтөнәс мөһәзүмә мүрачәт етмишди. Фитнә көнз олса да, инсанын чөмијәтдә мөғвәји бәрәдә алајышлары шаһ оғлу Вәһрамын дүшүндүкләриндән јүксәкди.

М. Горки адына театрда әсәр гурулуш вермиш режиссор Көрмн Һәсәновун сәһнә метафоралары, һәмчинин романтик актјор ифасы тамашанын әмоционал, ичтимај-охлаги пафослу сәһнә әсәри кими алымына сәбәб олмушду. Актрисә Сусанна Мөчидова Фитнәнин мө'һәви јеткилијини, гуввәтли ирадәсини, хал-

га бағлылығын инандырычы бојаларла рәсм едә билмишди. Драматик-романтик роллар устасы Аҗадаш Гурбанов он'әһәви шаһ образы јаратмаг фикриндән узаг олмуш, Вәһрамын сәһнә, јанлыш фикрләри, зиддијәт доғуран етираслары ичәрисиндән кәб-тә ојада биләкәк инсани геј-бијәтләрини сечир, гәһрәманн мө'һәви төкәмүдә пилләпиллә чатдығыны нүмајиш етирдирди.

М. Әзизбәјов адына драм театрында чәлландырылмыш Нүшәбә Шаиг драматургијасында гадын образлары гәләсәсинә зәһкинләшдирән характерләрдән бириди. Драматург бу дәрәдә идрәкәла гылымчын, агылла гуввәнин гаршылашмасын көстөрмиш, мүәсир проблемләри ачмаг үчүн тарихи һадисәләрдән бәдин вәситә кими истифадә етмишди.

Режиссор Әләскәр Шәрифов, һәбәлә Фатма Гәдир (Нүшәбә), Әләскәр Әләкбәрәв (Искәндәр), Сидги Рухулла (Улуҗа) вә башгалары вәтәнин истиғлаләјәти мәсәләсини орҗаја атаң әсәрин сәһнә төчәсәсүмүндә бөјүк сә'ј көстөрмишләр.

Көңләр театры илә А. Шаигин јарадычылығ одағәләри һәр бир коллектив үчүн мүмүнә ола биләр. О, 1937-чи илдән — театрын әдәби педагоги һиссәсинә мүдир тә'јий едилдији дәрәдән театрыла ола-

«Хасәј» драмынын сәһнә төчәсәсүмүнүн (режиссор Мөһәрәм Һашымов) мүвәфғәијәти вә узунмүрәтлүлүгүн башлыча сәбәби онда иди ки, онун конфликтли, мүәллифин дедији кими, јени төрбијә үслуб илә көһнә төрбијә үслуб арасында, мүәсир руһлу инсанларә көһнә шууру, кәридә гәләсәсини, позгун инсанлар арасындакы мүбаризә әсасында гурулушду.

Әдиби М. Әзизбәјов адына драм театрында сон дәрәдә һазырланмыш «Фитнә» драмы театр хадимләринин Шаиг драматургијасына марағынн бирис тәһәзүрәдүр. Тамаша режиссор Мәммәдәммал Казымов, әсас образлары јарадычылары Әминә Вәрибајева, Сәвил Хәлилова, Әбәбәс Гәдиров, Рафаел Дәдәиш вә башга актјорлар төрәфиндән Шаиг ирсинә мөһәббәт вә гағмы һисси илә һазырламышдыр.

Шаиг драматургијасынын порәстшикарлары театр хадимләриндән әдиби пјесләри әсасында һазырламыш јәни јени тамашалар көлөјирләр.

Әсәд МӘММӘДӘВ